

Неліпа Дмитро Васильович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-5363-3990>

e-mail: d.v.nelipa@gmail.com

Євдокимова Людмила Ігорівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-3214-037X>

e-mail: levdokimova81@gmail.com

**ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ МЕХАНІЗМІВ
ДЕРЖАВНОГО РЕАГУВАННЯ НА ЗАГРОЗИ
НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В РЕЛІГІЙНІЙ
СФЕРІ**

Резюме

На основі аналізу стану і загальних проблем сучасного релігійного комплексу України, особливостей міжконфесійних стосунків, характеру взаємовідносин церкви, суспільства і держави, рівня присутності релігії у публічному просторі та інших аспектів визначено, що релігійна сфера суспільного життя характеризується деструктивними процесами, що пов'язані з ескалацією релігійних конфліктів, конфесійною заангажованістю і наданням переваг за релігійними ознаками з боку органів влади, силовими методами захоплення культових споруд і майна, негативним впливом нетрадиційних релігійних організацій і ін. Ці негативні процеси є загрозою національним цінностям, інтересам та безпеці України в релігійній сфері. В зазначених умовах актуальним постає питання щодо розробки, впровадження та застосування сучасних форм, методів і засобів державного реагування на загрози національній безпеці України з метою виявлення, попередження і нейтралізації цих загроз, захисту фундаментальних національних цінностей, задекларованих Конституцією та чинним законодавством України, а саме її незалежності, територіальної цілісності та суверенітету, добробуту, миру і безпеки, верховенства права, свободи і демократії,

прав людини тощо. У статті розглянуто визначення механізмів, технологій та методів, а також особливостей державного реагування в релігійній сфері; проаналізовано сучасні вітчизняні та світові механізми забезпечення національної безпеки; досліджено досвід зарубіжних країн у запровадженні заходів протидії загрозам національній безпеці у сфері релігії; з метою вдосконалення державного реагування на загрози національній безпеці України в релігійній сфері запропоновано його основні механізми.

Ключові слова: держава, державна політика, національна безпека, органи державної влади, політика національної безпеки в релігійній сфері, політичні механізми державного реагування, методи державного реагування, релігія, релігійна сфера, технології державного реагування.

Вступ

Ідеологія державної політики нерозривно пов'язана з моральними, духовними і релігійними принципами, оскільки вони є визначальними елементами національних інтересів і цінностей України, що певною мірою є волевиявленням українського народу через діяльність релігійних організацій. При цьому релігійні організації є об'єктом впливу державної політики, які виражають і реалізують інтереси людини і суспільства в цілому. Отже, держава і церква впливають один на одного, а у сукупній діяльності, в межах своїх повноважень, вони є суб'єктами реалізації державної політики України в сфері релігії. Від їх ефективності залежить формування гармонійної і плідної системи взаємодії трикутника «церква — суспільство — держава». Сучасні державно-церковні відносини в Україні ґрунтуються на принципі відокремлення церкви від держави, але це не означає відокремлення церкви від суспільства, оскільки через релігійні громади вона є одним з інститутів громадянського суспільства, що задовольняє її релігійні потреби. І навпаки, метою принципу є унеможливлення одержавлення церкви і тотального контролю державою її внутрішнього життя, устою і релігійної практики. Взаємним завданням держави і церкви є забезпечення прав і свобод людини незалежно від її релігійних вподобань, консолідація українського суспільства як нації на основі національних інтересів і цінностей, збереження та зміцнення релігійної культури і традицій, формування толерантних міжконфесійних відносин, врегулювання конфліктів на релігійному ґрунті.

Для реалізації даного завдання держава і церква повинні забезпечувати: — сприяння розбудові міжнародних церковних зв'язків; — протидію виникненню і поширенню релігійних конфліктів, протистоянню релігійних організацій, у т. ч. на основі домінування їх впливу на території України; міжконфесійну стабільність; досягнення рівноваги, узгодженості і збалансованості інтересів між віруючими та невіруючими громадянами, їх об'єднань за релігійною ознакою шляхом порозуміння і взаємної

толерантності; — сприяння реституції культових споруд та церковного майна, що використовується не за призначенням; — обмеження свободи совісті лише у разі необхідності забезпечення конституційного ладу, громадського порядку, суспільної моралі, здоров'я, прав, свобод та національних інтересів людини і суспільства, збереження релігійної культури і традицій; — узгодження вітчизняного законодавства з нормами і принципами міжнародного права і зобов'язань України; — реалізацію спільних програми, у т. ч. державного фінансування, щодо: здорового способу життя; зміцнення інституту сім'ї, захисту дитинства; соціальної інтеграції осіб з особливими потребами; соціальної реабілітації осіб, які її потребують; громадських робіт; ліквідації наслідків стихійного лиха, екологічних і техногенних катастроф; культурно-просвітницької діяльності по збереженню релігійної культури і традицій українського народу, захисту суспільної моралі від культу насильства, жорстокості; освітньої діяльності по забезпеченню здобуття якісної освіти громадянами з бідних і нужденних слоїв суспільства; — регулювання процесу пастирського служіння у військових підрозділах шляхом запобігання примусового поєднання військових ритуалів і релігійних обрядів, пастирського служіння і виховної роботи у військових формуваннях.

При цьому партнерські взаємовідносини у співпраці держави, церкви і суспільства розглядаються як дієвий засіб подолання упередженості, проявів релігійної нетолерантності, міжконфесійних незгод, недовіри між державою і церквою, конфесіями, суспільством і церквою [1]. В рамках Міжнародної науково-практичної конференції «Церква і держава в служінні народу» зазначено, що «церква відокремлена від держави, але не від власного народу, тому що вона широко веде соціальну, просвітницьку і патріотичну діяльність..., впродовж багатьох століть була і є консолідуючою силою нашого суспільства, виховуючи високі моральні ідеали і справжні людські цінності,... як серцевина нашого суспільства церква прагне допомогти молодій українській державі долати негативні явища сьогодення..., результатом співпраці держави і церкви стане не тільки відродження духовності нашого народу, але й з'являться успіхи в економічній сфері, тому що мораль і економіка взаємопов'язані» [2].

Таким чином головною метою державної політики національної безпеки України в релігійній сфері є досягнення гармонійних і партнерських відносин між державою і релігійними організаціями, сприяння консолідації української нації, зміцнення української держави, посилення її міжнародного авторитету, утвердження моральності і духовності громадян тощо. Тому особливе значення має запровадження та застосування в державній політиці дієвих механізмів державного реагування на загрози національній безпеці України саме в релігійній сфері. Науковцями визначено, що державне реагування в цій сфері має свої особливості, а саме: — сприяння

інтеграції українського релігійного середовища в світовий релігійний простір, розвитку зовнішньоцерковних зв'язків та зміцнення міжнародного іміджу нашої держави;- виявлення, попередження і припинення протиправних дій на релігійному ґрунті та їх передумов; — протидія зовнішньому втручанню у внутрішньо-церковні справи, що є загрозою національним інтересам і цінностям України в сфері релігії; — нейтралізація чи мінімізація дестабілізуючих впливів деструктивного характеру в релігійному середовищі; — врегулювання внутрішньоконфесійних і міжконфесійних конфліктів шляхом досягнення компромісу або консенсусу; — зниження рівня політизації релігійних структур; — вирішення проблем щодо порушення релігійних прав національних меншин і етнічних релігійних громад; — протидія трансформації етнонаціональних і конфесійних загострень у сепаратистські, екстремістські та терористичні прояви; — протидія порушенню релігійних прав і свобод громадян; — застосування попереджувально-профілактичних заходів з нейтралізації викликів і загроз національній безпеці в релігійній сфері.

З метою попередження і нейтралізації загроз, що виникають в релігійній сфері, та захисту фундаментальних національних цінностей, в статті обґрунтовано необхідність вдосконалення політичних механізмів державного реагування на загрози національній безпеці України в релігійній сфері.

Методи дослідження

Методологічну основу статті складають порівняльно-типологічний метод, методи системного аналізу та контент-аналізу. Метод контент-аналізу був застосований для визначення механізмів, технологій та методів, а також особливостей державного реагування в релігійній сфері. Порівняльно-типологічний метод був застосований для аналізу сучасних вітчизняні та світових механізмів забезпечення національної безпеки, дослідження досвіду зарубіжних країн у запровадженні заходів протидії загрозам національній безпеці у сфері релігії. Метод системного аналізу був застосований з метою розробки пропозицій щодо вдосконалення державного реагування на загрози національній безпеці України в релігійній сфері.

Результати дослідження

Механізмами державного реагування на загрози національній безпеці України є: «технології державного реагування на загрози», «методи державного реагування на загрози», «профілактика і протидія загрозам», «система профілактики і протидії загрозам», «механізм профілактики загроз» і «комплексний механізм протидії загрозам» тощо. На думку

дослідника М. Шевченка технологією державного реагування на загрози національній безпеці доцільно вважати цілеспрямовану послідовність дій (робочих операцій), яка за допомогою відповідних методів і засобів, за рахунок впливу на об'єкт нацбезпеки, дає змогу забезпечити захист національних інтересів [3], або процес цілеспрямованого державно-управлінського впливу на субстрат загроз із використанням силового та несилового засобів у відповідності зі специфікою і логікою процесу його трансформації з метою зниження рівня загроз національним інтересам [4]. Також технології державного реагування на загрози національній безпеці визначають як метод або систему методів, процедур, операцій по зміні стану об'єктів національної безпеки, спрямованих на захист національних інтересів.

Суть технологій державного реагування на загрози національній безпеці полягає у досягненні мети щодо мінімізації рівня загроз, що можливо за наступних умов: усвідомленого підходу до її досягнення; використанні наукових підходів; урахуванні специфіки відповідної сфери національної безпеки і суб'єкта безпеки [5]. Методи державного реагування на загрози нацбезпеці представляють собою сукупність засобів, способів і прийомів впливу органів державної влади на події, явища, процеси інші чинники, які породжують небезпеки при реалізації національних інтересів і цінностей. Ці методи залежать від концептуального підходу по реагуванню на загрози нацбезпеці, під яким розуміється система прийнятих на офіційному рівні принципів, підходів та поглядів щодо механізмів захисту національних цінностей і реалізації національних інтересів. Державне реагування на загрози нацбезпеці може здійснюватися на основі як силових, так і несилових підходів, і передбачає застосування політичних, економічних, дипломатичних, правових, інформаційно-психологічних (ідеологічних) та військових методів державного реагування на загрози національній безпеці.

В залежності від стадії формування та реалізації загроз національній безпеці в суспільно-політичній сфері виокремлюють такі види управлінської діяльності, як профілактика та протидія [6]. Під профілактикою пропонується розуміти процес впливу силами і засобами системи забезпечення нацбезпеки на причини, що породжують виклики і загрози в релігійній сфері і на умови їх виникнення і поширення.

Видами протидії загрозам нацбезпеці в релігійній сфері є: 1) виявлення — процес встановлення фактів і передумов, що є загрозою нацбезпеці в релігійній сфері;

2) попередження — процес, яким передбачається підготовка до реалізації загрози нацбезпеці в сфері релігії з боку її джерела або носія; 3) припинення — безпосередній вплив на процес дестабілізації системи нацбезпеки в сфері релігії;

4) локалізація — процес усунення і мінімізації загроз в сфері релігії силами і засобами системи забезпечення нацбезпеки. Система профілактики

і протидії загрозам нацбезпеці в сфері релігії — це організована державою система державних і недержавних інститутів, які на основі адміністративних, організаційно-управлінських, інформаційно-комунікативних, політико-правових, фінансово-економічних, ідеологічних, соціально-психологічних заходів сприяють діяльності релігійних громад.

Механізмом профілактики загроз нацбезпеці в релігійній сфері є сукупність державних інститутів та інститутів громадянського суспільства, які функціонально об'єднані єдиним задумом впливу силами і засобами системи забезпечення нацбезпеки на причини, що породжують загрози в релігійній сфері та на умови, які сприяють їх виникненню та поширенню, а, в свою чергу, комплексний механізм протидії загрозам національній безпеці визначають як сукупність державних інститутів, інститутів громадянського суспільства, та практичних заходів, важелів, способів з визначення та залучення необхідних і достатніх людських, матеріальних, духовних ресурсів, об'єднання різноманітних сфер суспільства з метою досягнення завдань припинення, обмеження, а також попередження загроз в релігійній сфері. Дослідник Л. Маслова визначає такі основні механізми державного регулювання в системі забезпечення релігійної безпеки, які в сукупності забезпечують ефективне функціонування комплексного механізму: правовий, організаційний та механізм розвитку. Правовим механізмом є комплекс взаємопов'язаних юридичних засобів, впроваджених на нормативному рівні, необхідних і достатніх для досягнення цілей у сфері духовно-релігійної безпеки. Основними елементами правового регулювання є: норми права, правовідносини, реалізація прав і обов'язків, заходи відповідальності, популяризація знань чинного законодавства та інше. Складовими організаційного механізму є структурний, організаційно-адміністративний, економічний, інформаційний механізми. Механізм розвитку включає механізм гнучкої перебудови системи цілей (виокремлення пріоритетів) та механізм взаємодії і взаємоузгодження суб'єктів системи національної безпеки.

З метою мінімізації рівня загроз національним цінностям та інтересам в межах інформаційного механізму державного регулювання системи духовної безпеки України, Л. Масловою запропоноване поточне спостереження, контроль, оцінювання і аналіз тенденцій духовного розвитку суспільства шляхом запровадження на рівні держави паспорту загроз духовній безпеці, що сприяє реалізації обґрунтованих управлінських рішень і росту ефективності державної політики в сфері духовної безпеки. Основою реалізації цього процесу є системний моніторинг загроз духовно-релігійній безпеці шляхом створення в межах існуючої штатної чисельності на стратегічному, оперативно-стратегічному та оперативному рівнях державного управління інформаційно-аналітичних підрозділів, основними завданнями яких є комплексний моніторинг, аналіз та прогноз загроз у духовно-

релігійній сфері, в тому числі деструктивного характеру [7]. Враховуючи зазначене, з метою реалізації стратегічних напрямів вдосконалення механізмів державного реагування на загрози нацбезпеці України в релігійній сфері доцільним є проведення такого комплексу заходів: — посилення контролю держави за дотриманням норм діючого законодавства в сфері релігії, насамперед статті 35 Конституції України [8], статті 5 Закону України «Про свободу совісті і релігійні організації» щодо відокремлення церкви від держави і вжиття заходів по усуненню зловживань релігійних структур по відношенню до органів влади у реалізації особистих корисних мотивів та використання державою церкви в політичних та власних цілях [9]; — з метою реалізації процедури реєстрації статутів (положень) релігійних організацій та унеможливлення деструктивних проявів на цій основі розробити дієвий механізм удосконалення даного процесу із розмежуванням функцій між Міністерством культури та інформаційної політики України і Державною службою України з етнополітики та свободи совісті; — повернення майна релігійним осередкам із державної, комунальної, приватної власності та проведення реституції колишньої церковної власності; на державному рівні розробити механізми реалізації цих процесів шляхом внесення відповідних поправок в законодавство, передбачення фінансування; — з метою недопущення дискримінації громадян та їх об'єднань за релігійною ознакою забезпечити: недопущення протекціоністської політики держави до будь-якої релігійної організації; дотримання принципу рівності і рівноправ'я до різних віросповідань; посилення відповідальності з боку представників держави за порушення цих норм; розробку і впровадження комплексних заходів по забезпеченню прав і свобод етнічних нацменшин; — для своєчасного виявлення, попередження і припинення незаконних дій на релігійній основі передбачити: встановлення і систематизацію загроз в релігійній сфері; впровадження комплексної системи моніторингу, аналізу і прогнозу деструктивних проявів, ворожнечі та нетерпимості на релігійній основі; оптимізацію процесу координації дій та взаємодії органів державної влади і правоохоронної системи на всіх рівнях державного реагування від моніторингу до вжиття заходів нейтралізації загроз; створення інформаційно-аналітичного і організаційно-управлінського центру з протидії загрозам в релігійній сфері; вироблення на законодавчому рівні понятійних визначень сепаратизму, екстремізму, тероризму на релігійному підґрунті та методів протидії цим загрозам; протидія процесу етноконфесійній регіоналізації і домінування на території відповідної церкви; вжиття заходів державного реагування на виникнення і поширення релігійних конфліктів, у т. ч. адміністративної, дисциплінарної, майнової, кримінальної відповідальності; — для реалізації толерантності у державно-церковних і міжконфесійних відносинах забезпечити: посилення викладання в школах світових релігій і основ релігієзнавства; вдосконалення

навчання в вищих учбових закладах гуманітарного профілю на основі специфіки релігійних вчень; збільшення заповнення інформаційного простору просвітницькими та інформаційно-аналітичними програмами щодо релігії і релігійних структур; налагодження продуктивної міжконфесійної взаємодії з метою обоюдного просвітництва особистого віросповідання, місії духовних цінностей в розбудові суспільства і становленні нації, патріотичного і духовного виховання підростаючого покоління; гарантування рівності і рівноправ'я для всіх віросповідань і атеїстичних поглядів; забезпечення еластичності державних органів при узгодженні релігійних практик і традицій; запобігання примусу у виконанні дій, що суперечать релігійним переконанням осіб; інформування суспільства про особливості віросповідань, релігійних обрядів, трактування святих писань, церковних документів і духовної літератури; розповсюдження через засоби масової інформації релігійно-духовних культурних проєктів за участю представників різних релігійних рухів; поширення інформаційних ресурсів, продуктів і послуг за сприяння представників різних релігійних конфесій; створення і підтримка науково-дослідних інститутів щодо релігійних загроз нацбезпеці; посилення державної участі у формуванні міжконфесійного діалогу; — з метою розвитку державно-церковних відносин забезпечити: організацію робочих зустрічей державної еліти з представниками церковних структур; проведення періодичних парламентських слухань з питань свободи совісті і діяльності релігійних організацій, у т. ч. надання парламентської трибуни для публічних виступів лідерів релігійних конфесій по актуальних загрозах та напрямів їх подолання; присутність на постійній основі в засіданнях парламенту представників релігійної спільноти; — для забезпечення інтеграції релігійної спільноти у світовий релігійний простір та посилення міжнародного іміджу нашої держави забезпечити: надання державної допомоги у розбудові міжнародних церковних зв'язків; сприяння держави щодо участі релігійних осередків у міжнародних державних і недержавних структурах; розвиток комунікацій між релігійним середовищем України і української діаспори в світі тощо.

Слід зазначити, що вдосконалення системи державного реагування на сучасні виклики та загрози інформаційній безпеці потребує цілеспрямованого вивчення зарубіжного досвіду. На сьогоднішній день, з метою гарантування права на свободу совісті і релігії, країни розвинутої демократії, насамперед Європейського Союзу, намагаються цивілізовано розв'язувати існуючі проблеми через діяльність релігійних організацій. Зокрема, на законодавчому і виконавчому рівнях, в даних країнах з метою виявлення, попередження і припинення протиправної діяльності в релігійній сфері на міждержавному, державному та недержавному рівнях здійснюються відповідні заходи реагування на загрози в зазначеній сфері.

Міждержавний рівень (Європейський Союз, міждержавні стосунки) включає:- підготовку декларацій, рекомендацій, резолюцій, конвенцій, закликів до урядів держав; — обмін інформацією; укладання угод, спільні дії; — створення і підтримка міжнародних центрів з вивчення протиправної діяльності релігійних осередків різних держав; — створення і підтримка недержавних центрів жертв і родин жертв неокультів. На державному рівні функції розподіляються між: парламентською комісією, урядом, комісією при прем'єр-міністрові; міністерствами, міжвідомчими координаційними органами; правоохоронними органами.

Основними функціями парламентської комісії, уряду, комісії при прем'єр-міністрові щодо реагування на загрози в релігійній сфері є: — вдосконалення чинного законодавства; — підготовка резолюцій, доповідей та рекомендацій; — вивчення протиправної діяльності релігійних осередків; — координація діяльності державних органів; — розробка та впровадження протекціоністської державної політики щодо традиційних церков.

Повноваженнями міністерств, міжвідомчих координаційних органів по реалізації державної політики в сфері релігії є: — розробка пропозицій вдосконалення законодавства, підготовка внутрішньовідомчих інструкцій з зазначених питань; — створення і реалізація загальноосвітніх програм; — збір інформації про порушення прав і свобод громадян та законів представниками релігійних осередків; — розповсюдженням серед населення інформації щодо негативної діяльності релігійних структур; — встановлення обов'язковості надання релігійними організаціями звітів стосовно їх діяльності; створення інформаційних центрів із спостереження за діяльністю неокультів; — проведення наукових семінарів, міжнародних та національних конференцій про існуючі релігійні рухи та культу; — впровадження у програми навчальних закладах різних освітніх рівнів інформації про історію різних віровчень; відмова чи зняття з реєстрації релігійних структур; — обмеження/мінімізація негативних наслідків від самогубств, терористичних актів, втручання у внутрішні справи держави, масових заворушень та інших протиправних дій. До функцій органів правоохоронної системи відносяться: — спостереження за діяльністю суспільно-небезпечних релігійних культів та рухів; — постійний контроль релігійного середовища; — здійснення профілактичних заходів з метою мінімізації порушень законодавства у релігійній сфері; — зменшення рівня негативних наслідків від протиправних дій релігійних культів, притягнення порушників до відповідальності; — утворення при правоохоронних органах спеціальних робочих груп з питань релігії; — збір та розповсюдження інформації про незаконну діяльність релігійних осередків через засоби масової інформації та інші комунікації; — консультування органів державної влади тощо. На недержавному рівні здійснюються наступні заходи реагування на загрози: — взаємодія з органами державної влади, правоохоронними

органами, їх консультивання, участь у обговоренні та внесенні пропозицій по вдосконаленню законодавства у сфері релігії;- обмін інформацією з міжнародними незалежними інформаційними центрами, які ведуть спостереження за діяльністю релігійних неокультів; – підтримка діяльності організацій жертв і родин жертв деструктивних культів, їх координація; – збір та надання матеріалів для науково-практичних конференцій з вивчення діяльності релігійних культів, безпосередня участь у них; – проведення семінарів-практикумів; видання відповідної літератури, покликаної на інформування суспільства щодо загроз від протиправної діяльності, а також про порушення прав і свобод громадян або чинного законодавства в релігійній сфері; – консультативна допомога особам, родичі яких потрапили до «проблемних» релігійних рухів тощо.

Крім цього, Європарламент рекомендував країнам Європейського Союзу створити спеціальні парламентські комісії для дослідження діяльності проблемних релігійних культів, які вже діють у Австрії, Бельгії, Німеччині, Франції. Їх основні завдання: захищати права і свободи громадян Європейського Союзу від негативних релігійних проявів шляхом надання доступу населенню до інформації про різні релігії, сприяння вільному вибору релігії й утвердженню поваги до інших, а в разі порушення закону вжиття адекватних заходів. Вступаючи до певного культу, люди повинні знати, що зможуть вийти з них. Ті, хто працює в релігійних культурах, мають бути зареєстровані в органах соціального забезпечення з поширенням на них соціальних гарантій. Крім цього Парламентська асамблея ради Європи прийняла Рекомендацію № 1412 (1999) «Протиправні дії сект», в котрій висловлюється занепокоєння стосовно груп, що вважаються сектами, незалежно від того, називаються вони релігійними, езотеричними чи спіритуальними. У цьому документі Європарламентом було розроблено цілу систему критеріїв легітимності релігійної активності та рекомендовано країнам Європейського Союзу створити спеціальні парламентські комісії для дослідження діяльності неокультів [10]. Європарламентом також запропоновано державам-учасницям застосовувати чинне законодавство проти правопорушень в релігійній сфері, забезпечивши достатніми законодавчими, адміністративними, фіскальними, карними заходами для попередження незаконної діяльності релігійних культів, а також обміну інформацією щодо релігійних проблем.

З метою запобігання загроз в релігійній сфері розроблені такі заходи: – створення і підтримка незалежних загальнонаціональних та регіональних інформаційних центрів і центру спостереження за діяльністю неокультів; – внесення до базових освітніх програм країн Європейського Союзу об'єктивної всебічної інформації про світові релігії, права людини, елементи релігієзнавства;- застосовування заходів, згідно чинного законодавства певної країни, щодо неправомірних дій, вчинених від імені

релігійних культур; — гарантування суворого дотримання законодавства про обов'язкове відвідування школи дітьми і втручання відповідних органів у їх порушенні.

Отже, аналіз світового досвіду свідчить про застосування цілого спектру механізмів державного реагування на загрози в релігійній сфері, а саме: створення законодавчих рамкових умов; моніторинг протиправних дій в релігійній сфері; просвітницька діяльність; інформування громадськості про діяльність релігійних культур, в разі необхідності, попередження про їх небезпеку; допомога особам, які зазнали шкоди через діяльність релігійних громад; впровадження протекціоністської політики до традиційних церков як носіїв національної культури; застосовування комплексу попереджувально-профілактичних заходів по недопущенню правопорушень на релігійному ґрунті; міжнародної співпраці щодо нейтралізації зазначених проявів тощо.

Висновки

В рамках вдосконалення державного реагування на загрози національній безпеці України в релігійній сфері запропоновані наступні основні механізми державного реагування на загрози національній безпеці в релігійній сфері: встановлення і систематизація загроз в релігійній сфері; впровадження комплексної системи моніторингу, аналізу і прогнозу фактів ворожнечі, нетерпимості та деструктивних проявів на релігійному ґрунті; оптимізація процесу координації дій та взаємодії органів державної влади і правоохоронної системи на всіх рівнях державного реагування від моніторингу до вжиття заходів нейтралізації загроз; створення інформаційно-аналітичного та організаційно-управлінського центру по протидії загрозам в релігійній сфері; вироблення на законодавчому рівні понятійних визначень сепаратизму, екстремізму і тероризму на релігійному ґрунті та методів протидії цим загрозам; запобігання процесам етноконфесійної регіоналізації і домінування на їх території відповідної церкви; вжиття комплексних заходів державного реагування по протидії виникнення і поширення конфліктів на релігійному ґрунті, у тому числі адміністративної, дисциплінарної, кримінальної та матеріальної відповідальності.

На основі світового досвіду протидії релігійним загрозам визначено, що для України має велике практичне значення досвід Європейського Союзу (включаючи положення рекомендацій і резолюцій) та країн світу, які вже тривалий час ефективно застосовують цілий спектр механізмів державного реагування на загрози в сфері релігії, а саме: створення відповідних законодавчих рамкових умов; моніторинг протиправних дій в релігійній сфері; просвітницька діяльність; інформування громадськості про діяльність релігійних культур, в разі необхідності, попередження про їх небезпеку; допомога особам, які зазнали шкоди через діяльність релігійних

громад; впровадження протекціоністської політики до традиційних церков як носіїв національних цінностей і культури; профілактика протиправних дій на релігійному ґрунті тощо. Також при формуванні державно-церковних відносин в Україні доцільно спрямовувати зусилля на залучення можливостей Європейського Союзу для створення державних і незалежних інформаційних центрів з вивчення релігійних культур, неурядових організацій жертв або родин жертв діяльності релігійних культур тощо.

Проаналізовані основні загрози та небезпеки, що мають місце у релігійній сфері сучасного українського суспільства є важливою підставою для подальшого дослідження релігійної безпеки держави та суспільства, зокрема пошуку механізмів для протидії ним.

Список посилань

1. Проект Закону України «Концепція державно-конфесійних відносин в Україні» від 20 серпня 2008 року [Електронний ресурс].

URL: https://risu.org.ua/ua/index/resources/goverments_doc/doc_projects/40257/.

2. Міжнародна науково-практична конференція «Церква і держава в служінні народу». Журнал «Вісник УПЦ», 2015. № 51. С. 21–24.

3. Шевченко М. М. Філософія праксису державного реагування на загрози національній безпеці. Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Управлінські науки у сучасному світі». Київ, 2015. Т. 1. С. 217–220.

4. Шевченко М. М. Поняття «технологія державного реагування на загрози національній безпеці»: смисловий простір соціально-філософського змісту. Вид-во: НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. № 2 (16). С. 183–194.

5. Абрамов В. І., Андреев С. О., Дацюк А. В. та ін. Глобальна та національна безпека. Підручник / Вид-во: НАДУ. Київ, 2016. С. 685–697.

6. Шевченко М. М. Методи державного реагування на загрози національній безпеці. Енциклопедія державного управління: у 8 томах / наук. — ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова), Ю. П. Сурмін, П. І. Надолішній (співголови) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 2. С. 312–313.

7. Маслова Л. А. Механізми державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки суспільства: дис. к. н. держ. упр. Київ: НАДУ, 2016. 248 с.

8. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 // Верховна Рада України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

9. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 № 987-XII (із змінами). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.

10. Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи «Проти правні дії сект» за № 1412 (1999). Людина і світ. 1999. № 9. С. 25–26.

References

1. Project of the Law of Ukraine «Concept of State-Religious Relations in Ukraine» dated August 20, 2008 (2008). Retrieved from: https://risu.org.ua/ua/index/resourses/governments_doc/doc_projects/40257/. [in Ukrainian]

2. International Scientific and Practical Conference «The Church and the State in the Service of the People» (2015). Journal «UOC Bulletin», No. 51, pp. 21–24. [in Ukrainian].

3. Shevchenko, M.M. (2015). Philosophy of praxis of state response to threats to national security. Collection of materials of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Management Sciences in the Modern World». Kyiv, Vol. 1, pp. 217–220 [in Ukrainian].

4. Shevchenko, M.M. (2017). The concept of «technology of state response to threats to national security»: the semantic space of the socio-philosophical content. Kyiv, NPU named after M.P. Drahomanova. No. 2 (16), pp. 183–194 [in Ukrainian].

5. V.I. Abramov, S.O. Andreev, A.V. Datsyuk et. al. (2016). Global and national security. Textbook. Kyiv, NADU, pp. 685–697 [in Ukrainian].

6. Shevchenko, M.M. (2011). Methods of state response to threats to national security. Encyclopedia of public administration: in 8 volumes (ed. board: Yu. V. Kovbasiuk (chairman), Yu. P. Surmin, P.I. Nadolishnyi (co-chairman) and others). Kyiv, NADU, Vol. 2, pp. 312–313 [in Ukrainian].

7. Maslova, L.A. (2016). Mechanisms of state regulation in the system of ensuring the spiritual security of society. Kyiv, NADU, 248 p. [in Ukrainian].

8. Constitution of Ukraine (1996). Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), No. 30, Art. 141. Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. [in Ukrainian].

9. Law of Ukraine «On Freedom of Conscience and Religious Organizations» (1991) No. 987-XII (with amendments). Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12> [in Ukrainian].

10. Recommendation of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe «Illegal actions of sects» under No. 1412 (1999). Humanity and the World, No. 9, pp. 25–26 [in Ukrainian].

Dmytro Nelipa

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-5363-3990>

e-mail: d.v.nelipa@gmail.com

Liudmyla Yevdokymova

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-3214-037X>

e-mail: levdokimova81@gmail.com

**IMPROVEMENT OF POLITICAL MECHANISMS
OF STATE RESPONSE TO THE THREAT TO THE
NATIONAL SECURITY OF UKRAINE IN THE
RELIGIOUS SPHERE**

Abstract

Based on the analysis of the state and general problems of the modern religious complex, it was determined that the religious sphere of public life is characterized by destructive processes associated with the escalation of religious conflicts, confessional involvement and the granting of preferences based on religious grounds by the authorities, forceful methods of seizing religious buildings and property, the negative influence of non-traditional religious organizations. These negative processes are a threat to the national values, interests and security of Ukraine in the religious sphere. In these conditions, the question of the development, implementation and application of modern forms, methods and means of state response to threats to the national security of Ukraine with the aim of identifying, preventing and neutralizing these threats, protecting the fundamental national values declared by the Constitution and current legislation of Ukraine, namely its independence, territorial integrity and sovereignty, well-being, peace and security, rule of law, freedom and democracy, human rights.

The article examines the definition of mechanisms, technologies and methods, as well as features of state response in the religious sphere; modern

domestic and global mechanisms for ensuring national security are analyzed; the experience of foreign countries in implementing measures to counter threats to national security in the field of religion was studied; with the aim of improving the state response to threats to the national security of Ukraine in the religious sphere, its main mechanisms are proposed.

Keywords: state, state policy, national security, state authorities, national security policy in the religious sphere, political mechanisms of state response, methods of state response, religion, religious sphere, technologies of state response.

Стаття надійшла до редакції 26.10.22

©Неліпа Д. В.,Євдокимова Л. І., 2022